

INSON HUQUQLARI OMBUDSMAN

Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy-gumanitar va amaliy fanlar fakulteti
Milliy g'oya , ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi
Talabasi **Abdumo'minova Begoyim Shuhratbek qizi**
Ilmiy rahbar: **Davronbek Isroilov**

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson huquqlari tushunchasi, ularning xalqaro va milliy huquqiy asoslari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilishda Ombudsman institutining o'rnini tahlil qilinadi. Maqolada Ombudsmanning vakolatlari, faoliyat yo'nalishlari va inson huquqlari sohasidagi islohotlardagi roli yoritilgan. Shuningdek, O'zbekistonning xalqaro huquqiy majburiyatlari va milliy qonunchilikdagi yangiliklar muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari, Ombudsman, Oliy Majlis, erkinlik, konstitutsiya, xalqaro huquq, islohotlar, fuqarolik jamiyati, huquqiy kafolat, BMT, deklaratsiya.

Inson huquqlari - har bir inson tug'ilishi bilan ajralmas huquqlardir. Ular millati, irqi, jinsi, tili, dini, siyosiy qarashlari yoki boshqa ijtimoiy holatidan qat'i nazar, barcha insonlarga tegishlidir. Inson huquqlari xalqaro huquqning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, BMT tomonidan 1948-yilda qabul qilingan “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” bu borada asosiy hujjatlardan biridir. O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish va ularning buzilishiga qarshi kurashishda muhim rol o'ynaydigan institutlardan biri bu - Ombudsman instituti hisoblanadi. Rasmiy nomi - O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Inson huquqlari bo'yicha vakili (Ombudsman). Mamlakatimizdagi keng ko'lamli islohotlarda inson qadrini oshirishga asosiy e'tibor qaratilmoqda. “Inson – jamiyat – davlat” paradigmasi asosida davlat xalqning dardu tashvishlarini o'ylab yashash va hech kimni muammosi bilan yolg'iz qoldirmaslik ta'minlanmoqda.

Prezidentimiz Oliy Majlisga Murojaatnomasida “Hayot oldimizga yana qancha sinov va muammolarni qo'yishi mumkin va biz har qanday holatga tayyor turishimiz zarur. Lekin qanchalik qiyin va murakkab bo'lmasin, demokratik islohotlar yo'lidan hech qachon ortga qaytmaymiz. Oldinga, faqat oldinga qarab

boramiz. Va biz bunga har tomonlama qodirmiz. Chunki bugungi xalqimiz – kechagi xalq emas. Bugungi O‘zbekiston ham – kechagi O‘zbekiston emas”, deb islohotlar ortga qaytmas tus olganini ta’kidlagandi. Dunyoda ishonch va o‘zaro bir-birini tushunish taqchilligi sezilayotgan, qarama-qarshiliklar va mojarolar kuzatilayotgan bugungi sharoitda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ta’minlash jahon hamjamiyatining e’tibori markazida bo‘lmoqda. Parlament va hukumat faoliyatida yangicha ishlash, xalqqa sadoqat bilan xizmat qilish – oliy saodat.

Bugun xalqimiz bilan yurtimiz taraqqiyotidagi butunlay yangi davrga qadam qo‘ymoqdamiz. Ishonchim komil, bu – Yangi O‘zbekistonimiz jadal rivojlanadigan, yanada yuksak taraqqiyot cho‘qqilarini zabt etadigan davr bo‘ladi. Bu davr parlament va hukumat faoliyatida yangicha ishlash, xalqimizga sadoqat bilan xizmat qilish bo‘yicha ibratli an’analar shakllanadigan va tarixga muhrlanadigan davr bo‘ladi, – dedi Prezident.

Inson – hayot gultoji

Inson huquqlari haqiqatan ham insoniyatning eng muhim va qimmatli yutuqlaridan biridir. Zotan shaxs, jamiyat va davlat o‘rtasidagi munosabatlar har doim murakkab bo‘lgan. Abu Nasr Forobiy, Alisher Navoiy, Jon Lokk, Monteskye va boshqa ko‘plab mutafakkirlar inson huquqlarini ta’minlashga oid turli yondashuvlarni taklif qilgan. Olimlar inson huquqlarining mohiyatini, birinchidan, inson qadri, ikkinchidan, tenglik tashkil etadi, deya ta’kidlaydi. Xususan, Alisher Navoiy besh asr avval inson qadr-qimmatini haqida dunyoning bino bo‘lmog‘idan asl muddao inson ekani haqida quyidagicha yozadi:

Ganjing aro naqd farovon edi,

Lek boridin g‘araz inson edi.

Davrlashlik markazida inson va uning manfaatlari turadi. Asosiy qonun inson omilidan kuch oladi va tirik organizm kabi xalq hayotining ajralmas bo‘lagiga aylanadi. Bashariyatning buyuk adiblaridan biri Uilyam Shekspir “Qonunlar mazmuni insonni qadrlashdir”, deya inson huquqlarining ahamiyatini ko‘rsatib beradi. Darhaqiqat, 1948 yilda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining qabul qilinishi muhim tarixiy voqea bo‘ldi. Chunki bu hodisa inson huquqlari sohasida xalqaro normalar va standartlarning shakllanishiga poydevor bo‘ldi. Mutafakkirlar insoniyatning uzoq tarixi davomida odamlarga o‘z fikrlarini erkin bildirish, muhim qaror qabul qilishda ishtirok etish va manfaatlarini himoya qilish imkonini berishga qaratilgan demokratik institutlar haqida muhim g‘oyalarni ilgari surdi. Ammo

demokratiyaning o‘zi inson huquqlarini himoya qilishni kafolatlamaydi — ularni himoya qilish va ta‘minlashga qodir kuchli institutlar va mexanizmlar mavjud bo‘lishi kerak. Ana shunday demokratik institutlardan biri inson huquqlari bo‘yicha ombudsmandir. Ushbu institut dunyoda ombudsman, parlamentning vakolatli a‘zosi, fuqarolik huquqlari bo‘yicha komissar, xalq advokati, fuqarolik himoyachisi, vositachi kabi turlicha nomlanishi mumkin, lekin uning mohiyati va tabiati bir-biriga yaqin.

Mamlakatimizdagi insonparvar siyosat tufayli Ombudsman instituti inson huquqlari hamda erkinliklari to‘g‘risidagi qonunchilikka rioya etilishi ustidan nazorat qiluvchi mustaqil organ sifatida rivojlanishning yangi bosqichiga qadam qo‘ydi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlariga oid normalar soni 3,5 barobar oshirildi hamda bu normalar bosh qonunimizning qariyb 50 foizdan ortig‘ini tashkil qildi. Jumladan, inson huquqi va erkinliklarini himoya qilishning mutlaqo yangi mexanizmlari, xususan, qonunlardagi noaniqliklarning inson foydasiga hal bo‘lishi, “sukut saqlash” huquqining birinchi marotaba belgilanishi, advokatlar maqomi tergovchi va prokuror maqomiga tenglashtirilishi kabi yangi konstitutsiyaviy qoidalar belgilandi. Mazkur o‘zgarishlar esa, o‘z navbatida, davlatning inson huquqlariga sodiqligini va bu boradagi majburiyatlarini namoyon etadi. Shuningdek, Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash – davlatning oliy majburiyati etib belgilanishi, inson va davlat organlari o‘rtasidagi yuzaga keladigan noaniqliklar inson foydasiga talqin qilinishi, huquqiy ta‘sir choralari qonuniy maqsadga erishish uchun yetarli va mutanosib bo‘lishi kerakligi kabi muhim prinsip va qoidalar inson huquq va erkinliklari kafolatini kuchaytirdi.

Ombudsmanning yillik ma‘ruzasidan tashqari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, Oliy Majlis palatalari va Vazirlar Mahkamasiga inson huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishning ayrim yo‘nalishlari bo‘yicha huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa chora-tadbirlar ko‘rishga qaratilgan maxsus ma‘ruzalar taqdim qilish huquqi mustahkamlandi. Eng muhim jihatlardan biri qonun bilan ombudsmanga qonunchilik takliflarini qonunchilik tashabbusi tartibida Oliy Majlisning Qonunchilik palatasiga kiritish huquqi berilishi aholi ehtiyojlarini hisobga olgan holda aniqlangan muammolarga tezkor javob qaytarishga imkon beradi hamda adolatli va samarali qonunlar qabul qilinishiga hissa qo‘shadi.

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlari — bu har bir fuqaroning tabiiy, ajralmas va daxlsiz huquqlari bo‘lib, ularni ta‘minlash har qanday demokratik jamiyatning ustuvor vazifalaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasida ushbu huquqlarni himoya qilish yo‘lida sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Ombudsman instituti faoliyatining kuchaytirilishi fuqarolarning huquq va erkinliklarini samarali himoya qilishda muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Ombudsmanning mustaqil va parlamentga bo‘ysunuvchi organ sifatidagi maqomi, uning huquqiy mexanizmlari, fuqarolardan murojaatlarni qabul qilish tartibi va boshqa amaliy faoliyatlari inson huquqlari buzilishiga qarshi kurashda samarali vosita bo‘layotganini ko‘rsatmoqda. Bu esa O‘zbekistonning inson huquqlarini hurmat qiluvchi demokratik davlat sifatida rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, 1948-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Oliy Majlisning Inson huquqlari bo‘yicha vakili (Ombudsman) to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2024-yil 15-noyabr.
4. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
5. Raxmonqulova G. Inson huquqlari asoslari. – Toshkent: Yuridik adabiyot, 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Ombudsmani rasmiy veb-sayti: <https://ombudsman.uz>
7. Xalqaro huquq asoslari. O‘quv qo‘llanma / Tahrir hay‘ati: A.X.Saidov va boshq. – Toshkent: Adolat, 2022.

